कलञ्जः, पुं, (कं लञ्जयति । लजि + अण् ।) विषास्त्रहतमृगपक्षिणौ । इति त्रिकाण्डशेषः ॥ ताम्रकूटः । दोक्ता तामाक् इति भाषा । यथा । विष्णुसिद्धान्तसारावल्यां वैद्यके । अथ धूमपर्णीधूमपानगुणः ।

"कलञ्जसंवेष्टनधूमपानात्
स्याद्दन्तशुद्धिर्मुखरोगहानिः ।
कफघ्नमामज्वरहानिकृच्च
गान्धर्व्वविद्याप्रवणैकसेव्यम्" ॥

कलटं, क्ली, (कं जलं लटति आच्छादयति । आवृणोतीति वा । क + लट् + अच् ।) गृहाच्छादनम् । इति शब्दरत्नावली । चाल इति भाषा ॥ कुटलमिति च पाठः ॥

कलतूलिका, स्त्री, (कं सुखं विषयत्वेन लाति गृह्णातीति कलः । कलं कामं तूलयति निष्कषति पूरयति वा या । कल + तूल निष्कर्षे पूरणे वा ण्वुल् । टापि अत इत्वम् ।) इच्छावती । कामुका । तत्पर्य्यायः । वाञ्छिनी २ लञ्जिका ३ । इति त्रिकाण्डशेषः ॥

कलत्रं, क्ली, (गड़ सेचने + "गड़ेरादेश्च कः" । उणां । ३ । १०६ । अत्रन् गकारस्य ककारश्च । डलयो रेकत्वस्मरणात् डस्य लः । यद्वा कलं त्रायते । त्रै + कः । यद्वा कड्यते शिष्यते इति ।) कड़-शासने बाहुलकात् अत्रन् । श्रोणिः । भार्य्या । इत्यमरः । ३ । ३ । १७८ ॥ (यथा मेघदूते । ४० । "तां कस्याञ्चिद् भवनवड़भौ सुप्तपारावतायां नीत्वा रात्रिं चिरविलसनात् खिन्नविद्युत्कलत्रः" ॥) राज्ञां दुर्गस्थानम् । इति हेमचन्द्रः ॥

कलधूतं, क्ली, (कलेन अवयवेन धूतं शुद्धम् ।) रूप्यम् । इति राजनिर्घण्टः ॥

कलधौतं, क्ली, (कलेन अवयवेन धौतम् ।) स्वर्णम् । ("कन्येयं कलधौतकोमलरुचिः कीर्त्तिस्तु नातःपरा" । इति महानाटकम् ॥
महाभारते च ४ । गोहरणे ४० । ६ ।
"इमे च कस्य नाराचाः सहस्रं लोमवाहिनः ।
समन्तात्कलधौताग्रा उपासङ्गे हिरण्मये" ॥)
रजतम् । इति मेदिनी ॥ कलध्वनिः । इति विश्वः ॥

कलध्वनिः, पुं, (कलः अस्फुटमधुरः ध्वनिर्यस्य ।) पारावतः । कोकिलः । मयूरः । इति मेदिनी ॥ मधुराव्यक्तशब्दः । इति कलशब्दार्थे अमरः । १ । ७ । २ ॥ (यथा महानिर्व्वाणतन्त्रे । १ । ३ ।
"अप्सरोगणसङ्गीतकलध्वनिनिनादिते" ॥)

कलनं, क्ली, (कल्यते लक्ष्यते दुष्यते वा । कल + ल्युट् ।) चिह्नम् । दोषः । इति हलायुधः ॥ (कल्यते शुक्रशोणिताभ्यामन्योन्यं मिश्र्यते ।) गर्भे मिश्रितं शुक्रशोणितम् ॥ यथा, भागवते । ३ । ३१ । २ ।
"कलनं त्वेकरात्रेण पञ्चरात्रेण बुद्बुदम् ।
दशाहेन तु कर्क्कन्धूः पेश्यण्डं वा ततः परम्" ॥
क्वचित् कललं इत्यपि पाठो दृश्यते । कलयति जानात्यनेन । कल गतौ गत्यर्था ज्ञानार्थाश्च । कल + करणे ल्युट् । ज्ञानम् ॥)

कलनः, पुं, (कं जलं लाति । तथा सन् नमति । क + ला + कः ।) वेतसवृक्षः । इति राजनिर्घण्टः ॥

कलना, स्त्री, (कल + भावे युच् । टाप् च ।) वशीभूतत्वम् । वशता । यथा,—आनन्दलहर्य्याम् ।२९।
"करारं यत् क्ष्वेड़ं कवलितवतः कालकलना" ।
जल्पना च ॥

कलन्दरः, पुं, (कलं शास्त्रविहितवाक्यं शिष्टाचारं वा दृणाति । कल + दॄ + खच् । मुम् च ।) वर्णशङ्करजातिविशेषः । स तु लेटात् तीवरकन्यायां जातः । इति ब्रह्मवैवर्त्तपुराणम् ॥

कलन्दिका, स्त्री, (कं सुखं लाति विषयत्वेन इति । कलं कामं सर्व्वाभीष्टं ददाति । कल + दा + कः । संज्ञायां कन् । ततष्टाप् अत इत्वं पृषोदरादित्वात् मुम् च ।) सर्व्वविद्या । इति हेमचन्द्रः ॥

कलन्धुः, स्त्री, (कलायाः मात्रायाः अन्धुरिव । शकन्ध्वादित्वात् अलोपे साधुः ।) घोलीशाकः । इति राजनिर्घण्टः ॥

कलभः, पुं, (कलेन करेण शुण्डेनेति यावत् भाति । कल + भा + कः । यद्वा + कल् गतौ "कृशॄशलिकलिगर्द्दिभ्योऽभच् । उणां । ३ । १२२ । इति । अभच् ।) करभः । हातिर छा इति भाषा । स तु पञ्चवर्षपर्य्यन्तम् । इति सुभूतिः ॥ तत्पर्य्यायः । करिशावकः २ । इत्यमरः । २ । ८ । ३५ ॥ दुर्द्दान्तः ३ व्यालः ४ । (यथा रघौ । ३ । ३२ ।
"महोक्षतां वत्सतरः स्पृशन्निव
द्विपेन्द्रभावं कलभः श्रयन्निव" ॥)
धत्तूरवृक्षः । इति राजनिर्घण्टः ॥

कलभवल्लभः, पुं, (कलभस्य हस्तिशावकस्य वल्लभः प्रियः ।) पीलुवृक्षः । इति राजनिर्घण्टः ॥

कलभी, स्त्री, (कं जलं आश्रयतया लभते । लभ + अच् । गौरादित्वात् ङीष् ।) चञ्चुवृक्षः । इति राजनिर्घण्टः ॥

कलमः, पुं, (कलते कलयति वा अक्षरं प्रकाशयति जनयति वा । कल + "कलिकर्द्दोरमः" । उणां । ४ । ८४ इति अमः ।) स्वनामख्यातलिपिसाधनवस्तु । तत्पर्य्यायः । लेखनी २ वर्णतूली ३ अक्षरतूलिका ४ । इति जटाधरः ॥ स्वनामख्यातशालिधान्यविशेषः । (यथा, रघुः । ४ । ३७ ।
"आपादपद्मप्रणताः कलमा इव ते रघुम् ।
फलैः संवर्द्धयामासुरुत्खातप्रतिरोपिताः" ॥)
अस्य गुणाः । रक्तदोषत्रिदोषनाशित्वम् । चक्षुर्हितकारित्वम् । कषायत्वञ्च । इति राजवल्लभः ॥
"रक्तशालिर्महाशालिः कलमः षष्टिकोऽपरः" ।
इति हारीते प्रथमस्थाने १० अध्याये ॥
("शूकजेषु वरस्तत्र रक्तदृष्णात्रिदोषहा ॥
महांस्तस्यानुकलमस्तञ्चाप्यनु ततः परे" ॥
इति वाभटे सूत्रस्थाने ६ अध्याये ॥) चौरः । इति मेदिनी ॥

कलमोत्तमः, पुं, (कलमेभ्यः कलमेषु वा उत्तमः ।) गन्धशालिः । इति राजनिर्घण्टः ॥

कलम्बः, पुं, (कल्यते क्षिप्यते शत्रुं प्रति । कलक्षेपे + अम्बच् ।) शरः । शाकनाड़िका । इत्यमरः ॥ २ । ८ । ८७ । कदम्बः । इति विश्वः ॥
("कलम्बनालिका मार्षकुटिज्जरकुतुम्बकम्" ॥
इत्यादीनां समष्टिगुणा यथा,—
"शाकं गुरु च रूक्षञ्च प्रायो विष्टभ्य जीर्य्यति ।
मधुरं शीतवीर्य्यञ्च पुरीषस्य च भेदनम्" ॥
इति चरके सूत्रस्थाने २७ अध्याये ॥)

कलम्बकः, पुं, (कलम्ब + संज्ञायां कन् ।) धाराकदम्बः । इति राजनिर्घण्टः ॥

कलम्बिका, स्त्री, (कलम्बी एव स्वार्थे कन् टाप् च अत इत्वम् ।) कलम्बीशाकः । इति शब्दरत्नावली ॥ (यथा चक्रपाणिकृतद्रव्यगुणे शाकवर्गे ।
"कलम्बिका गुरुर्वृष्या कषायास्तन्यवृद्धिदा" ॥
कलम्बीव कायते प्रकाशते निधीयते वा । कलम्बी + कै + कः । टाप् इत्वञ्च । संज्ञा हेतुत्वात् पृषोदरादित्वात् । ह्रस्वः ।) ग्रीवापश्चान्नाड़ी । तत्पर्य्यायः । मन्या २ । इति हेमचन्द्रः ॥

कलम्बी, स्त्री, (के जले लम्बते । लबि स्रंसने + अच् ङीष् ।) जलजलताशाकविशेषः । कल्मी इति भाषा । तत्पर्य्यायः । कड़म्बी २ कलम्बूः ३ कलम्बिका ४ । इति शब्दरत्नावली ॥ अस्या गुणाः । स्तन्यदुग्धशुक्रश्लेष्मकारित्वम् । मधुरत्वम् । कषायत्वम् । गुरुतरत्वञ्च । इति राजवल्लभः ॥

कलम्बुटं, क्ली, (के जले लम्बते भासते । क + लम्ब + बाहुलकात् उटन् ।) हैयङ्गवीनम् । नवनीतम् । इति हारावली ॥

कलम्बूः, स्त्री, (के जले लम्बते । लम्ब + बाहुलकात् ऊङ् ।) कलम्बीशाकः । इति शब्दरत्नावली ॥

कलरवः, पुं, (कलः मधुरास्फुटो रवः ध्वनिर्यस्य ।) कपोतः । पायरा इति भाषा । इत्यमरः । २ । ५ । १४ ॥ (यथा आर्य्यासप्तशती ५९७ ।
"शीर्णप्रासादोपरि जिगीषुरिव कलरवः क्वणति" ॥)
कोकिलः । इति राजनिर्घण्टः ॥ (यथा, ब्रह्मपुराणे ५२ । ३४ । "कोलिलैः कलरवैश्च" ॥)
मधुराव्यक्तध्वनिः । इति कलशब्दार्थे अमरः ॥ (कलएव रवः । कर्म्मधारयः ॥ यथा कलाविलासे १ । ६ ।
"नवविसकिसलयकवलन-
कषायकलहंसकलरवो यत्र" ॥)

कललः, पुं क्ली, (कल्यते वेष्ट्यतेऽनेन । कल + वृषादिभ्यः कलच् ।) जरायुः । गर्भवेष्टनचर्म्म । इत्यमरः । २ । ६ । ३८ ॥
("ऋतुस्नाता तु या नारी स्वप्ने मैथुनमावहेत् ।
आर्त्तवं वायुरादाय कुक्षौ गर्भं करोति हि ॥
मासि मासि विवर्द्धेत गर्भिण्या गर्भलक्षणम् ।
कललं जायते तस्या वर्ज्जितं पैतृकैर्गुणैः" ॥
इति सुश्रुते शारीरस्थाने २ अध्याये ॥)

कललजः, पुं, (कललमिव जायते । जन + डः ।) रालः । इति राजनिर्घण्टः ॥ धुना इति भाषा ॥

कललजोद्भवः, पुं, (उद्भवत्यस्मात् उद्भवः । कललजस्य उद्भवः ।) सालवृक्षः । इति राजनिर्घण्टः ॥

कलविङ्कः, पुं, (कलं मधुरास्फुटं वङ्कते रौति । वकि वा गतौ + अच् पृषोदरादित्वात् अत इत्वे साधुः ।) चटकः । इत्यमरः । २ । ५ । १८ ॥